

L'INSTITUT JOAN LLUÍS VIVES, HISTÒRIA D'UN DESENCÍS?

*Francesc Salvador i Beltran**

Resum

Aquest article presenta i valora la tasca desenvolupada per la xarxa d'universitats Institut Joan Lluís Vives amb motiu del seu desè aniversari. A partir de la documentació generada pel mateix Institut, s'observa la seua preocupació pels temes relacionats amb la llengua. D'acord amb això, valoro la tasca efectuada per l'Institut des d'un vessant més sociolingüístic. Intento mostrar que si bé la feina de l'Institut ha permès que la llengua catalana guanyi prestigi acadèmic, això no ha implicat un augment del seu ús en l'àmbit universitari.

Paraules clau: xarxa d'universitats, llengua catalana, sociolingüística, prestigi acadèmic.

Abstract

The current paper introduces and assesses the activities of the universities association network Institut Joan Lluís Vives, celebrating the ten year anniversary. The documents elaborated by the Institute show an important concern for the Catalan language questions. According to that evidence, I assess the activities of the Institute from a sociolinguistic point of view. I try to demonstrate that the activities of the Institut have been achieved to increase the academic prestige of the Catalan language last years, but the Catalan language has not been increased their use in the daily activities of the universities.

Key words: universities association network, catalan language, sociolinguistic, academic prestige.

* Grup de Conducta Adaptativa i Interacció, Universitat de Barcelona.

NOTA DE L'AUTOR: Agraïxo especialment a Marc Antoni Adell l'encoratjament per a escriure el present article i a Salvador Herrando pels seus suggeriments en llegir la primera versió del manuscrit. Per a comentaris d'aquest treball, adreceu-vos a l'autor a través de l'adreça següent: Grup de Conducta Adaptativa i Interacció, Departament de Metodologia de les Ciències del Comportament, Facultat de Psicologia, Campus Mundet, Universitat de Barcelona, 08035 Barcelona. Correu electrònic: francesc.salvador@ub.edu.

1. INTRODUCCIÓ

Fa deu anys, el 28 d'octubre de 1994, els rectors de tretze universitats de l'*arc mediterrani*, segons expressió textual (Institut Joan Lluís Vives: 2005),¹ reunits a la vila de Morella (els Ports, País Valencià), constituïren el que van anomenar *xarxa d'universitats Institut Joan Lluís Vives*. Ara, amb motiu del seu aniversari, em demanen que en faci una glossa. No és pas una tasca fàcil. D'an-tuvi, us he d'aclarir que si bé no tinc, ni he tingut en el passat, cap responsabilitat directiva, ni de qualsevol altra mena a l'Institut,² sóc professor d'una de les universitats que hi són vinculades. Així, si bé la meua visió (i el judici que se'n deriva) és *des de dins*, també es pot dir que ho és des de *membre ras*; amb llurs avantatges i inconvenients. Per exemple, fer una valoració des de dins fa difícil mantenir la necessària distància amb el fenomen que analitzem, però també permet comprendre'l millor en el seu context. De la mateixa manera, com a membre ras tinc l'inconvenient de no haver contribuït als acords directius i de gestió, però l'avantatge de compartir la percepció que en pot tenir la gran majoria de la comunitat universitària. Des d'aquests avantatges i inconvenients intentaré mostrar què és i quina feina fa l'Institut, i faré una valoració de la seva activitat. En concret, hauré de donar arguments i respondre la pregunta que m'he atrevit a introduir al títol.

Atesa la varietat d'activitat que s'hi realitza, la feina de l'Institut es podria valorar des de diverses perspectives. La meua valoració, però, gairebé sense adonar-me'n, ha anat cap a vessants que podríem denominar sociolingüístics. Segurament, perquè en repassar la documentació generada per l'Institut, s'hi observa clarament que la llengua ocupa un lloc central de les seves preocupacions. Fet gens estrany si tenim en compte que és el vincle comú de totes les universitats que formen la xarxa. Però també hi compta el context social i polític dels darrers anys: només cal recordar la preocupació per l'ús social de la llengua o les picabaralles polítiques en què la llengua ha estat la principal implicada per a comprendre la sensibilitat de tots plegats, i també de l'Institut, per les qüestions lingüístiques. I per segona vegada us he de fer un aclariment, i de passada demanar-vos disculpes pel meu atreviment, car la meua especialitat acadèmica no és pas la sociolingüística, sinó la psicologia. No obstant això, des de la perspectiva del membre ras de la comunitat universitària que esmentava abans, i la preocu-

1. Tota la informació específica sobre objectius, estructura, activitats i documents, els podeu trobar a la pàgina web de l'Institut Lluís Vives (www.vives.org).

2. D'ara endavant, usaré l'expressió *Institut* per a referir-me a la Xarxa d'Universitats Institut Joan Lluís Vives de forma abreujada.

pació compartida amb molts membres d'aquesta comunitat per la situació de la llengua, espero aportar-hi algun element que contribueixi a enriquir el debat i, tal vegada, a albirar possibles solucions.

De primer, faré una descripció de l'Institut i les activitats que desenvolupa. A continuació, basant-me en la documentació generada en aquests deu anys d'existència, plantejaré algunes qüestions que considero prou significatives per a valorar l'Institut en el seu context. Tot plegat per a demostrar que si bé, des d'un determinat punt de vista, la constitució i el funcionament del l'Institut pot considerar-se una fita històrica en la recuperació i normalització de la vida acadèmica catalana, des d'un altre, podria valorar-se amb un cert grau de desencís.

2. UNA APROXIMACIÓ A L'INSTITUT JOAN LLUÍS VIVES

Com dèiem al començament, tretze universitats, representades en els seus rectors, constituïren l'associació d'universitats que varen denominar Institut Joan Lluís Vives. En els deu anys d'existència s'han incorporat noves universitats a la xarxa i, actualment, ja en són vint (la llista completa la podeu trobar a la pàgina web de l'Institut: www.vives.org). Aquestes universitats s'apleguen per a constituir una estructura estable de col·laboració i, en efecte, posen en marxa una sèrie de programes en aquesta línia. Per citar-ne alguns: el programa DRAC d'ajuts a la mobilitat, els cursos de doctorat interuniversitari de Morella, la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives o la Mostra de Teatre Universitari. De la mateixa manera, l'Institut signa convenis amb un ampli ventall d'institucions i organismes públics i privats. A tall d'exemple: Institut d'Estudis Catalans, Fundació Catalana per a la Recerca, Consell Insular de Menorca o Ajuntament de Morella. Però encara resulta més impressionant, per la seva extensió i varietat, el nombre d'entitats col·laboradores. Aquestes abasten des de bancs i caixes d'estalvi fins a mitjans de comunicació, tot passant per empreses de serveis i organismes públics. En correspondència a l'àmplia activitat desplegada i l'obertura al medi social que l'envolta, l'Institut ha rebut nombroses distincions i premis, que culminen el 2004 amb la concessió de la Creu de Sant Jordi, màxim guardó de la Generalitat de Catalunya.

Repassem la documentació generada per l'Institut en forma de declaracions, comunicacions i manifestos. Indicaré els aspectes que he considerat més significatius per a valorar el paper de l'Institut com a eina en la recuperació i normalització acadèmica de la llengua del país.

2.1 LA DEFENSA DE LA LLENGUA CATALANA I LA CULTURA DE LA PAU

Tenint en compte la documentació generada per l'Institut, els dos eixos que esmento en el títol de l'apartat semblen centrar el seu gruix de preocupacions. Així, bona part de la documentació es refereix a la llengua catalana. Del conjunt de documents que produeix l'Institut durant els seus anys d'existència, la majoria s'adrecen a aquest tema.³ En concret, nou textos sobre un total de dinou, és a dir, gairebé la meitat estan relacionats amb la llengua, i la majoria en la seva defensa. Remetem al lector a la lectura dels textos originals, que es poden obtenir fàcilment de la pàgina web oficial de l'Institut, però en tots és fàcil observar una defensa clara i contundent de la naturalesa de la llengua catalana, d'acord amb els postulats científics que en sustenten la unitat, i les conseqüències que se'n deriven. En la diferent documentació generada al voltant d'aquest tema, la posició de l'Institut, avalada pels criteris científics i acadèmics que proporciona la filologia, és clara: una única llengua, malgrat que ens hi referim amb denominacions diferents. Però, a banda de la seva unitat, també observem en la documentació la defensa de l'ús del català en l'àmbit universitari i, en general, en tots els contextos socials. Hi ha, per tant, un clar compromís de l'Institut amb la llengua.

D'altra banda, els malaurats esdeveniments de l'inici del mil·lenni han portat l'Institut a manifestar públicament el seu compromís per la pau. Com també en la solució dialogada dels conflictes i en el dret internacional com a base de les relacions entre països. En els documents que fan referència a aquest tema, l'Institut apel·la a la tradició universitària en la tolerància i en l'ús de la raó per a manifestar-se contra qualsevol acció bèl·lica. La sintonia entre l'acadèmia, representada per l'Institut, i el medi social és ben clara en aquest punt, i demostra la voluntat de les universitats que formen l'Institut de comprometre's de manera activa amb el seu entorn social.

Finalment, altres documents es refereixen a qüestions com la defensa dels valors de la cultura mediterrània en la construcció de l'espai d'educació superior europeu o temes relacionats amb la cultura (com el manifest de condol per la mort de Miquel Martí i Pol). En qualsevol cas, l'Institut vol mostrar la màxima sintonia amb el seu entorn social, tal com indicàvem en el paràgraf precedent, i sense cap mena de dubte, si tenim en compte la documentació feta pública, ho aconsegueix.

3. El darrer document, presentat mentre es redactaven aquestes línies, fa referència també a qüestions relacionades amb la llengua. En concret, la posició de l'Institut en referència a la *brillant idea* (per dir-ho de manera suau) d'una subcomissió ministerial que proposa la desaparició de la titulació de Filologia Catalana del catàleg de titulacions.

2.2 ALGUN CONTRAPUNT

Tanmateix, en repassar el conjunt de la documentació, també hi he observat un parell de qüestions que m'han sobtat força. Una d'aquestes és la manera de fer referència a l'àmbit territorial. En tots els documents on cal indicar-ho se soluciona amb una descripció exhaustiva dels territoris on es troben les universitats que formen la xarxa (Catalunya, País Valencià, Catalunya Nord...), les quals tenen el denominador comú de pertànyer a l'àrea lingüística catalana. Llavors, per què no parlar ras i curt de Països Catalans? Òbviament, ens poden dir que *Països Catalans* no respon a cap denominació oficial, però tampoc no correspon a cap denominació oficial l'expressió *arc mediterrani*, i és l'emprada en l'acta de fundació. Ni són denominacions oficials algunes de les que es fan servir per a descriure els territoris. Catalunya Nord, per exemple, s'hauria de substituir per Département des Pyrénées-Orientales, si volem mantenir de manera escrupolosa les denominacions oficials. Per què no s'usa l'expressió Països Catalans? Molt em temo, i és una sospita que es fa difícil evitar, que és una qüestió de correcció política.

Com també em temo que és una qüestió de correcció política el nom escollit per a denominar l'Institut. No és pas la meua voluntat polemitzar sobre la personalitat escollida. De segur que l'obra de l'humanista Joan Lluís Vives és prou rellevant per a homenatjar-lo, donant nom a la institució: persona arrelada en l'hibridisme cultural (de família conversa i judaïtzant), sensibilitat europea (viatjà per diversos països i hi establí contacte amb els principals intel·lectuals), vinculat al món universitari (docent a universitats prestigioses com Oxford o Lovaina), implicat en els grans temes de debat del seu temps (escriuí obres pedagògiques, ascètiques o filosòfiques) i un llarg etcètera. Totes aquestes raons, i probablement algunes més, fan d'en Vives el candidat ideal per a anomenar una institució universitària amb voluntat d'integrar-se en l'espai europeu d'educació superior, i que vol compartir els valors humanístics que recorren la història del pensament occidental des del Renaixement ençà. Res d'això no és discutible. Ara bé, sobta especialment que si bé s'observa en l'Institut la voluntat de promoure l'ús de la llengua catalana (i les seves preocupacions manifestades en la documentació així ho avalen), en Joan Lluís Vives no escriuí cap obra en català. Encara més, compartia amb els intel·lectuals del seu temps la creença que les llengües vulgars, ja clarament madures en la seva època, no havien d'usar-se per a l'educació de l'èlit intel·lectual, sinó que havia d'emprar-s'hi el llatí. Fidel a aquesta creença, en aquesta llengua foren escrites les seves obres. No cal dir que les llengües vulgars acabaren imposant-se, finalment, en tots els àmbits, inclosos els culturals, filosòfics i científics.

3. PER QUÈ DESENCÍS?

Abans de res vull recordar al lector que hem optat per esbiaixar més o menys voluntàriament la nostra presentació vers el tema de la llengua. Això no ens ha de fer desmerèixer o oblidar totes les altres activitats i fites assolides per l'Institut: en els paràgrafs precedents hem intentat indicar-les totes, malgrat que sigui de forma necessàriament breu. I, vist en conjunt, l'àmplia activitat desenvolupada, els reconeixements obtinguts i la documentació generada fan de l'Institut, sense cap mena de dubte, un ens de prestigi i dinamitzador de la vida acadèmica catalana. Si ens quedéssim, però, en aquest punt (i oblidant la sospita de correcció política en temes tan importants com la denominació de l'àmbit territorial i el nom de l'Institut, que no he pogut resistir la temptació de remarcar), la valoració seria tan gloriosa com inútil: només em restaria cantar les virtuts de l'Institut com una brillant institució acadèmica al servei de la cultura catalana i com un ens de prestigi en el seu entorn social. I ací clouríem.

Crec, però, que sense desmerèixer la bona feina feta, ens hem de demanar també si la tasca de l'Institut ha aconseguit normalitzar l'ús de la llengua catalana en l'àmbit acadèmic. La resposta, malauradament, ha d'ésser negativa. Només un parell d'exemples. Malgrat que sé que són molt específics i afecten un únic membre de la xarxa que forma l'Institut, crec que poden il·lustrar prou bé la situació de la llengua al conjunt d'universitats dels Països Catalans. El primer fa referència a l'ús de la llengua en la docència de la Universitat de Barcelona, l'evolució de la qual, d'acord amb les dades que proporciona la mateixa universitat, es mostra a la taula 1. N'hi ha prou amb un cop d'ull per a adonar-nos que l'ús del català s'hi manté pràcticament estable des de fa un grapat d'anys.

TAULA 1
*Evolució del percentatge de classes en català i espanyol
de la Universitat de Barcelona, del curs 1995-96 al curs 2002-03
(informació obtinguda de Universitat de Barcelona, 2005a)*

Idioma	CURS		
	1995-96	2000-2001	2002-2003
Català	62,3	64,8	64,5
Espanyol	37,7	35,2	35,5

Encara és més clara la situació si observem l'evolució durant el mateix període del nombre de tesis de doctorat llegides en català en la mateixa universitat. Com ens mostra la gràfica 1, l'estancament és clar, i en aquest cas a favor de l'espanyol. La creació i el desenvolupament de les activitats de l'Institut no ha significat un efecte contundent, en l'ús acadèmic de la llengua. Si més no en els dos àmbits que mostrem (d'altra banda, prou representatius de la vida acadèmica, com són la docència i la realització de tesis de doctorat).

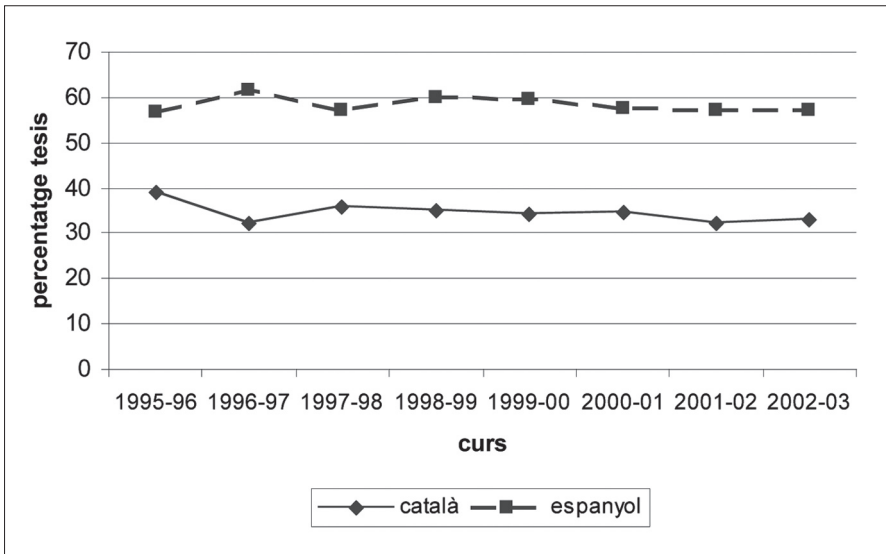

Figura 1. Evolució temporal del percentatge de tesis de doctorat llegides en català i espanyol a la Universitat de Barcelona, del curs 1995-96 al 2002-03. El conjunt de tesis llegides cada curs acadèmic no suma cent, perquè algunes tesis han estat llegides en altres idiomes, sobretot en anglès (informació obtinguda de la Universitat de Barcelona, 2005b).

Se'm pot argumentar que la promoció de la llengua catalana en les diferents universitats que formen la xarxa és competència de les oficines de política lingüística respectives, no pas de l'Institut. És cert. Però també és força curiós el fet que una institució de prestigi (com hem pogut demostrar de manera contundent), i amb una preocupació clara per les qüestions que afecten la llengua, encara no hagi estat capaç de produir la catàlisi necessària per a generalitzar-ne l'ús en els àmbits acadèmics. L'Institut ha estat capaç de sintonitzar amb el seu medi social i ha esdevingut un ens de prestigi i referència per a la cultura i

llengua catalanes, però no ha estat prou capaç d'incrementar-ne l'ús efectiu en l'àmbit acadèmic. Vet ací la paradoxa. Segurament ens trobem davant una prova més del fet que el prestigi no és suficient per a promoure l'ús d'una llengua (Junyent: 1999): la llengua està prestigiada, certament; però no per això s'usa més. O, si més no, de manera evident.

Solucions? Se'm fa difícil fer alguna proposta, però si seguim el mateix camí que hem portat fins ara, ben cert és que continuarem sense incrementar l'ús acadèmic de la llengua. Potser la solució es troba en el fet d'aparcar la correcció política i fer una opció decidida en defensa de totes les llengües, la qual hauria d'impregnar l'esperit i les accions que es promoguessin des de les universitats de la xarxa. I em refereixo a totes les llengües. Si em permeteu una anècdota personal, encara recordo la cara d'estranyesa del meus col·legues quan en discutir la possible creació d'una revista científica de la meua especialitat, i en plena discussió de si havíem de promoure la publicació d'originals en anglès, jo vaig defensar la possibilitat de rebre i publicar originals en totes les llengües parlades a la Unió Europea. És a dir, que ens poguessin enviar un original en gal·lès, si l'autor ho considerava oportú (llavors vaig emprar aquest mateix exemple). No cal dir que la meua proposta no va reeixir (ni tampoc la revista, val a dir-ho, com sembla haver reeixit l'*Anuari* on açò es publica). Tal vegada el camí és reconèixer i promoure totes les llengües perquè, entre aquestes, també es reconegui la nostra. I una institució acadèmica amb el prestigi de l'Institut pot fer molt pel conjunt del patrimoni lingüístic universal, en el qual s'inclou, per descomptat, la llengua catalana. Potser aquesta darrera opció faria que tota la comunitat universitària ens miréssim el català amb altres ulls i tinguéssim tendència a usar-lo més; i en el proper aniversari (els vint-i-cinc anys de l'Institut, per exemple?) poguéssim respondre de manera clarament positiva i esperançada a l'interrogant que dona títol al present article.

REFERÈNCIES

- INSTITUT JOAN LLUÍS VIVES (2005): *Xarxa d'universitats Institut Joan Lluís Vives* [en xarxa]. Es pot aconseguir de <<http://www.vives.org>>.
- JUNYENT, M. C. (1999): «El català: Una llengua en perill d'extinció?» *Revista d'Igualada*, 1. [es pot aconseguir de <<http://www.revistaigualada.com/revista1/catala.htm>>.
- UNIVERSITAT DE BARCELONA (2005a): *Llengua de la docència* [en xarxa]. Es pot aconseguir de <<http://www.ub.es/slc/socio/llenguatots.htm>>.
- UNIVERSITAT DE BARCELONA (2005b): *Dades: llengua de les tesis doctorals*. Document no publicat, Universitat de Barcelona. [es pot aconseguir de <<http://www.ub.es/slc/socio/tesis.pdf>>.